

1908 OSMANLI MEBUSAN MECLİSİNDE İZMİT MEBUSLARI VE FAALİYETLERİ

Selda KAYA KILIÇ*

1876’da Kanun-ı Esasi’nin ilanıyla parlamenter bir sisteme geçen Osmanlı Devleti, II. Abdülhamit’in biraz da baskı altında açtığı Meclisi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nı bahane edip kapatması ile 1908’de meclisin yeniden açılmasına değin geçen dönemde Osmanlı aydınları büyük çabalar sarf etmişlerdir. Yakın tarihimizde “**İkinci Meşrutiyet**” olarak anılan dönem (1908-1918) aynı zamanda çok partili rejiminde başlangıcı sayılabilir. Aslında II. Meşrutiyet on yılının yarısını (1908-1913) çok partili, diğer yarısını da tek partili rejim olarak yaşamıştır.

II. Meşrutiyet’in ilan edildiği dönemde hem iç hem de dış olaylar ayrılmaz biçimde birbirine karışarak geliştirdikleri ortamın üreteceği siyasal kuruluşlar kendilerini yaratan koşulların etiketlerini taşımışlardır. Bunun yansıması olarak da Meclisteki görüşmelerde hareketli ve değişken bir durum ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma da Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri temel kaynak olarak kullanılıp, II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusanında İzmit Mebuslarının en etkinlerinden olan Ahmet Müfid Bey, İsmail Canbolat Bey, Anastas Yorgaki Efendi’nin konuşmaları ve üzerinde durdukları konular ele alınacaktır. Ayrıca bu dönemde Mecliste daha az etkinliği olduğunu düşündüğümüz, İzmit Mebuslarından Rüştü Bey, Ziya Bey, Ali Bey, Hakkı Bey, Seyyit Bey, Sırrı Bey’inde dillendirdiği konular ve Meclisteki etkinlikleri irdelenecektir.

Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti’nde 1876 yılında Kanun-ı Esasi’nin ilan edilmesiyle “Meşrutî” bir yönetim tarzına geçilmişti. Kısa bir süre çalışan meclisin kapatılması Meşrutiyet taraftarlarının 1908’e kadar Meclisin yeniden açılması için uzun bir süre çaba verdikleri görülmektedir. Osmanlı Devleti’nde otuz yıl gibi uzun bir süreden sonra 1908 yılında yeniden açılan Meclis-i Mebusan’ın, 17 Aralık günü yapılan açılış töreni de bu bakımdan görkemli olmuştur. Padişah II. Abdülhamit’in de katıldığı açılış törenine yurt içinden ve yurt dışından çok sayıda izleyici gelmiş, gelenlerin çokluğu nedeniyle İstanbul’daki otel ve hanlarda yer kalmamıştır. Bu nedenle birçok cami ve okul gelenlerin kalmasına tahsis edilmiştir. 281 milletvekilinin seçildiği 1908 Meclis-i Mebusanı’nın açılışında 230 milletvekili hazır bulunmuştur. 1908-1912 Meclis-i Mebusanı’na 281 milletvekili sayısı belirlenmiş, 4 dönem devam eden çalışma süresince bu sandalyelere

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü Yakınçağ Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, seldakayak@yahoo.com

farklı 324 milletvekili oturmuştur.

1908 Meclis-i Mebusan'ındaki mebus sayısı konusunda bilgi veren kaynakların birçoğunda birbirinden farklı rakamlar vardır: Feroz Ahmed, mebus mevcudunu 288 olarak vermektedir. Buna göre mecliste; 147 Türk, 60 Arap, 27 Arnavut, 26 Rum, 14 Ermeni, 4 Yahudi ve 10 Slav mebus görev yapmıştır. Enver Ziya Karal ise, mevcudu 240 olarak vermektedir. Ona göre, bu sayının 150'si Türk ve Arnavut, 50'si Arap, 18'i Rum, 12'si Ermeni, 4'ü Bulgar, 2'si Sırp, 3'ü Yahudi ve 1'i de Ulah'tır. Dönemin, Rusya İstanbul Büyükelçiliği baş tercümanı Ermeni asıllı Mandelstam'a göre; 142 Türk, 60 Arap, 25 Arnavut, 23 Rum, 12 Ermeni, 5 Yahudi, 4 Bulgar, 3 Sırp ve 1 Ulah olmak üzere toplam mebus sayısı 275'tir. A. Bedevi Kuran, mevcudu 266 olarak vermiştir. Buna göre, 142 Türk, 60 Arap, 25 Arnavut, 23 Rum, 12 Ermeni, 5 Yahudi, 4 Bulgar, 3 Sırp ve 1 Ulah mebus bulunmaktadır. Van Mebusu Vahan Papazyan'a göre ise, mecliste, 220 Müslüman, 45 gayrimüslim olmak üzere toplam 265 mebus bulunmaktadır. Bunların etnik dağılımı şöyledir: 125 Türk, 70 Arap, 25 Arnavut, 23 Rum, 10 Ermeni, 4 Bulgar, 4 Yahudi, 3 Sırp ve 1 Ulah.¹

Görüldüğü gibi farklı kaynaklardan alınan mebus oranlarına bakıldığında Gayrimüslim mebus oranlarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Sayıları en fazla değişikliğe uğrayan Türk mebuslarıdır. Türk mebuslarının oranında bu şekilde değişiklik olmasının temel sebebi, Türklerin meclis toplantılarına gayrimüslim mebuslara oranla daha az ilgi göstermeleridir. Türk mebuslar içinde toplantılara katılmayan mebus sayısı oldukça fazladır. Seçimlerin bazı yörelerde gecikmesi nedeniyle, Meclisin ilk toplantı yılında meclise gelemeyen mebuslar bile vardır. 1908 yılının ulaşım şartları göz önünde bulundurulduğunda Yemen, Trablusgarp gibi İstanbul'a uzak yerlerden merkeze gelmek birkaç ay sürmektedir. Bu yörelerin halkı Arap olmasına rağmen seçilen mebusların arasında Türkler de vardır. Mebusların devamsızlığı nedeniyle, meclis toplantılarında hiçbir zaman 230'un üzerinde mebus aynı anda mecliste bulunmamıştır. Sanırız kaynakların büyük çoğunluğu meclisin bu durumunu göz önünde bulundurmamışlardır. Gayrimüslim mebusların Meclis toplantılarına Müslümanlardan daha fazla ilgi göstermesi geçmişlerinde meclis sisteminin var olması ve kendilerinin bu konuda tecrübeye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Zaten, gayrimüslimlerin tecrübeli oldukları meclis zabıtları incelendiğinde hemen fark edilmektedir. Müslüman mebuslar sistem hakkında az da olsa sıkıntı çekerken, gayrimüslim mebuslar gayet rahattır. Meclis müzakerelerinde Müslüman mebuslardan çok gayrimüslim mebuslar konuşmuş, fikirlerini ifade etmişlerdir. Ayrıca gayrimüslim mebusların birçoğunun Batı kültürü almış olduklarını da ifade etmekte fayda vardır. Gayrimüslim mebusların meclise devam etmeleri sanırız sayılarının, kaynakların birçoğunda birbirine yakın oranlarda çıkmasında etkilidir.

Bu konu ile ilgili en son yapılan çalışmada, 1908-1912 meclisinin mebus sayısını 281 olarak tespit etmiştir. Bu mebusların kabaca %35'i ulema, %30'u çiftçi, %20'si devlet memuru, %10'u serbest meslek, %5'i de diğer meslek gruplarındandır. 1908 Meclis-i Mebus an'ı için belirlenen mebus sayısı 281 olmasına rağmen, zaman içinde istifa, ölüm, başka bir göreve tayin gibi sebeplerden dolayı mebus sayısında değişiklikler olmuştur. Dönem içinde toplam 324 değişik mebus görev yapmıştır. Bu mebuslardan 21'i ölüm, 11'i başka bir göreve tayin, 10'u istifa 2'si devamsızlıktan istifa olmak üzere toplam 44 sandalye boşalmış, boşalan bu mebusluklara 43 yeni seçim yapılmıştır. 30 Temmuz 1911 tarihinde istifa eden San'a Mebusu Seyit Ali Mut'a Efendi'nin yerine ise seçim yapılmamıştır².

1 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerinin tamamı üzerinde yapılacak kapsamlı bir çalışma tam sayıyı bize verebilecektir. Ancak bu aşamada bu denli kapsamlı bir çalışma bu bildiri metninin hacmini aşmaktadır.

2 Kenan Ongun, "1908 Meclis-i Mebus an Seçimleri ve Mebusların Meclisteki Temsili", *Rumeli Platformu*, s: 2-37, Mart 2010.

İzmit Mebuslarının kimler olduğu konusuna geçmeden evvel 1908-1912 tarihleri arasında iki Meclisli olarak açılmış olan Meclisin, Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan Meclisleri açısından baktığımızda yasama tarihleri şöyledir:

Yasama Organı	Dönem -Yasama Yılı	Başlama Tarihi	Bitiş Tarihi
MECLİS-İ MEBUSAN	1. Dönem -1. Yasama Yılı	04.12.1324	08.08.1325
MECLİS-İ AYAN	1. Dönem -2. Yasama Yılı	01.11.1325	15.06.1326
MECLİS-İ MEBUSAN	1. Dönem -2. Yasama Yılı	01.11.1325	15.06.1326
MECLİS-İ AYAN	1. Dönem -3. Yasama Yılı	01.10.1326	21.05.1327
MECLİS-İ MEBUSAN	1. Dönem -3. Yasama Yılı	01.11.1326	21.05.1327
MECLİS-İ MEBUSAN	1. Dönem -4. Yasama Yılı	02.10.1327	05.01.1327
MECLİS-İ AYAN	1. Dönem -4. Yasama Yılı	03.10.1327	05.01.1327
MECLİS-İ MEBUSAN	2. Dönem -1. Yasama Yılı	05.04.1328	23.07.1328
MECLİS-İ AYAN	2. Dönem -1. Yasama Yılı	07.04.1328	23.07.1328
MECLİS-İ AYAN	3. Dönem -1. Yasama Yılı	01.12.1330	20.07.1330
MECLİS-İ MEBUSAN	3. Dönem -1. Yasama Yılı	01.12.1330	20.07.1330
MECLİS-İ AYAN	3. Dönem -2. Yasama Yılı	01.11.1331	28.02.1331
MECLİS-İ MEBUSAN	3. Dönem -2. Yasama Yılı	01.11.1331	28.02.1331
MECLİS-İ MEBUSAN	3. Dönem -3. Yasama Yılı	01.11.1332	31.03.1333
MECLİS-İ AYAN	3. Dönem -3. Yasama Yılı	01.11.1332	31.03.1333
MECLİS-İ AYAN	3. Dönem -4. Yasama Yılı	01.11.1333	31.03.1334
MECLİS-İ MEBUSAN	3. Dönem -4. Yasama Yılı	01.11.1333	31.03.1334
MECLİS-İ MEBUSAN	3. Dönem -5. Yasama Yılı	01.10.1334	21.12.1334
MECLİS-İ AYAN	3. Dönem -5. Yasama Yılı	10.10.1334	12.12.1334
MECLİS-İ MEBUSAN	4. Dönem -1. Yasama Yılı	12.01.1336	18.03.1336
MECLİS-İ AYAN	4. Dönem -1. Yasama Yılı	12.01.1336	05.04.1336

1908-1918 arasında İzmit Mebus sayısına baktığımızda toplam olarak dokuz mebus bulunmaktadır. Konumuz kapsamı içerisinde tüm mebusların konuşmalarının analizini yapmak söz konusu olamayacağından, sözü edilen mebusların değindiği konular ana başlıklar altında tespit edilecektir. Aşağıda İzmit mebuslarının isimleri tablo halinde verilmektedir.

Seçim Bölgelerine Göre Tutanaklarda İstatistik

İzmit

No	Üye	Adet
1	AHMET MÜFİT BEY	124
2	ALİ BEY	1
3	ANASTAS YORGAKİ EFENDİ	6
4	HAKKI BEY	1
5	İSMAİL CANBOLAT BEY	15
6	SEYYİT BEY	1
7	SIRRI BEY	5
8	ZİYA BEY	33
9	RÜŞTÜ BEY	-

Tabloda da görüldüğü Ahmet Müfit Bey, Mecliste en faal olan vekildir. Tam 124 defa söz alıp çeşitli konularda konuşmuştur. Meclisteki söz alma sayısını baktığımızda, Ahmet Müfid Bey'in ardından Ziya Bey 33 kez söz almıştır. Onun ardından da İsmail Canbolat Bey gelmektedir. O'da 15 kez söz almıştır. Bu iki vekilin ardından ise, Anastas Yorgaki Efendi de 6 kez söz alarak, İzmit vekilleri arasında üçüncü en fazla söz alan İzmit vekili olmuştur. Geriye kalan diğer vekillerden Sırrı Bey beş kez, Ali Bey, Hakkı Bey Seyyit Bey, birer kez söz alarak mecliste en az söz alan İzmit vekilleri olmuşlardır. Rüştü Bey'in adı ise yalnızca Türk Parlamento Tarihi isimli kitapta bulunmaktadır. Ceridelerdeki tutanaklarda ve istatistik bilgilerinde rastlanılmamıştır. Dolayısıyla da onun meclis faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmamız söz konusu olamamıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı yayınlarından çıkan, Türk Parlamento Tarihi adlı eserde, II. Meşrutiyet Dönemi, I. Dönem (17 Aralık 1908-18 Ocak 1912) İzmit Bağımsız Sancağı, başlığı altında Ahmet Müfit Bey (II. Dönemde de seçilmiştir), Anastas Efendi (II. ve III. Dönemde de seçilmiştir), Hafız Rüştü Efendi'nin adları (III. Dönemde de seçilmiştir) bulunmaktadır.

II. Dönem (18.04.1912-05.08.1912) de yine İzmit Bağımsız Sancağı başlığı altında İsmail Canbolat Bey görülmektedir. Bu listeye I. Dönem seçilenler alınmamıştır. II. Dönem (27 Mayıs1914-21 Aralık 1918) İzmit bağımsız Sancağı adı altında Ziya Bey seçilmiştir. IV. Dönem de (12 Ocak-18 Mart 19120) ise, Ali Bey (Dikmen), Sapançalı Hakkı Bey ve Sırrı Bey (Bellioğlu) seçilmiş olarak görülmektedir.³

İzmit Bağımsız Sancağı⁴ mebuslarının özgeçmişlerine de bakmamız gerekmektedir. Özellikle de mecliste en fazla söz alan vekillerin bulabildiğimiz kadarıyla hayatları, aldıkları eğitim hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

Ahmet Müfid Bey⁵; Ahmet Müfid Bey, 17 Kasım 1908'de 109 oy ile İzmit mebusu

3 Türk Parlamento Tarihi, I. Ve II. Meşrutiyet, II. cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No:15, Prof. Dr. İhsan Güneş, Türk Parlamento tarihi Araştırma Grubu, Ankara 1996.

4 İzmit, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1888 yılında "İzmit Müstakil Mutasarrıflığı" adı altında bağımsız bir sancak olmuştur. 1. Dünya Savaşı sonrası 6 Temmuz 1920'de İngilizler tarafından işgal edilen kent, 27 Ekim 1920'de Yunan işgaline uğramıştır. Kurtuluş Savaşıyla 28 Haziran 1921'de işgalden kurtarılan İzmit, 11 Şubat 1922'de "İzmit Sancağı" iken "Kocaeli Sancağı" olmuştur.

5 Hizb-i Atik, İttihat ve Terakki Fırkası içerisinde daha çok liberal düşünceli ve Cemiyet ve Fırkaya sadık mebus grubuna verilen isimdir. Sadık olmayanlara ise Hizb-i Cedit denilmektedir. Yeni oluşum gelenekçi ve tutucu olup, ittihatçıların toplumsal ve siyasal görüşlerine karşıydılar. Sayıları değişmekle beraber 75 85 civarındadırlar: Bunlar içerisinde İzmit'ten de iki mebus bulunmaktadır: Müfit Bey, (İzmit), Anastas Efendi(İzmit) de bulunmaktadır. Yücel Yiğit, "İttihat ve Terakki İçindeki Parti İçi Muhalafet, Hizb-i Cedit Hareketi," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies*, XIV/28 (2014-Bahar/Spring), s. 115.

seçilmiştir. Meclis-i Mebusan'da Kâtiplik ve Maarif Encümeni Reisliğinde bulunmuştur. İkinci devrede de mebusluk görevini sürdürmüştür. 26 Nisan 1910 'da (13 Nisan 1326) Tasfiye Rütbe-i Askeriye Kanunnamesine Küttab-ı Askeriye ile Süvari Zabitanı hakkında iki madde ilave edilmesi hakkında bir kanun teklifi hazırlayıp meclis-i Mebusan Başkanlığına sunmuştur.

İsmail Canbolat Bey; Harp Okulu'nu bitirdikten sonra, Manastır ve Selanik'te görev yaptı. Meşrutiyetin ilanını sağlamak için Makedonya'da yapılan çalışmalarda büyük rol oynadı. Meşrutiyetin ilanı üzerine İstanbul'la gelerek Harp Okulu'nda tarih öğretmenliği yaptı. 1909 yılında askerlikten ayrıldı ve Büyükaada Kaymakamlığı'na atandı.

1912 yılında İzmit milletvekili olarak mebuslar meclisine girdi. Balkan Savaşı'na gönüllü yedek subay olarak katıldı. Savaştan sonra Milli Emniyet ve birkaç ay sonrada Emniyet Genel Müdürlüğü'ne atandı. İstanbul valisi ve İstanbul şehremini oldu. Stokholm Elçiliği'ne atandı. 30 Temmuz 1918 tarihinde Dâhiliye nazırlığına getirildi. 30 Eylül'de bu görevden ayrıldı. Mütareke devrinin başında İttihat ve Terakki Fırkası'nın kendini feshi kararı almasından sonra Teceddüt Fırkası (Yenilenme Partisi) kurucuları arasında bulundu. Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından tutuklandı ve İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü. Sürgünden döndükten sonra 1923 yılında TBMM İstanbul II. dönem İstanbul milletvekili oldu. Rauf Bey'le birlikte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucusu ve yöneticileri arasında yer aldı. 1926'daki İzmir Suikastı'nın ardından tutuklandı. İzmir'de Atatürk'e düzenlenen suikastla ilgisi olduğu iddiasıyla İzmir'de İstiklal Mahkemesi kararıyla 1926'da asılarak idam edildi.

Rüştü Bey; Rüştü Bey, İzzet Efendi'nin oğludur. 1847'de İzmit'te dünyaya gelmiştir. Rüştiye ve medrese de okumuştur. Ticaret ve Ziraat işleriyle uğraşmış, memurluk yapmıştır. 19 Kasım 1909'da 100 oy alarak İzmit'ten mebus seçilmiştir. Üçüncü devrede de aynı görevini sürdürmüştür.⁶

Burada Üyelere göre tüm seçim istatistiğine baktığımızda da Rüştü Bey'in adı Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerinde geçmemektedir. Ceridelerde Suriye, Denizli, Kastamonu vekili olarak Rüştü Bey isimli şahıs olmasına rağmen İzmit'ten "Rüştü Bey" bulunamamıştır. Rüştü bey'in adı Türk Parlamento Tarihi isimli kitapta, hem Meclisin seçim bölgelerini gösteren listede, hem de biyografilerin bulunduğu bölümde adı ve biyografisi bulunmaktadır. Kitapta I. Dönem vekilleri sıralanırken "Hafız Rüştü Efendi" (III. Dönemde de seçilmiştir) olarak yazılmıştır. Biyografi bölümünde ise "Rüştü Bey" olarak verilmiştir. Üyelere göre tüm tutanak istatistikleri incelenmiştir. Burada hem "Hafız Rüştü Efendi" hem de "Rüştü Efendi" olarak aranmış ancak, tutanaklarda başka isimlerde ve bölgelerin hafız unvanlı vekil adlarına rastlandığı halde "Rüştü" isimli vekil bulunamamıştır. Tutanaklardan kaynaklı bir yanlışlık yapılmış olsa gerektir.

Anastas Efendi;⁷ (Rum'dur); Anastas Efendi 1869'da Geyve-Ortaköy'de dünyaya gelmiştir. Hukuk mektebini bitirmiştir. Ticaret yapmış, dava vekilliği yapmış, idare meclisi üyeliğinde bulunmuştur. 17 Kasım 1908 'de de 54 oy ile İzmit'ten mebus seçilmiştir. İkinci ve Üçüncü devrede de aynı görevini sürdürmüştür.

Hakkı Bey (Sapancalı); Milli Mücadele Döneminde önemli görevler üstlenmiştir. IV.

6 Kocaeli tarihiyle ilgili kaynaklara bakıldığında zaman "Portakal Hafız" adıyla tanınmaktadır. Bu isim I. Dönem İzmit Mebusu Hafız Rüştü Efendi'dir. Hafız Rüştü Efendi'nin, yanaklarının tombul ve al olması nedeniyle halkın kendisine "Portakal" lakabını yakıştırdığı rivayet edilmektedir. Hatta halkın büyük bir bölümünün Portakal Hafız lakabıyla tanıdıkları kişinin gerçek adının, Hafız Rüştü Efendi olduğunu bilmedikleri de tarihi bir gerçektir. İstiklal Savaşı'nın önemli komutanlarından birisi olan Kazım Karabekir'inde yakın arkadaşı olan Hafız Rüştü Efendi, İzmit yöresi halkının da yakından tanıdığı ve sevdiği bir kişi idi.

7 Hizb-i Atikçiler içerisinde yer almaktadır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, "Hizb-i Atik, İttihat ve Terakki Fırkası içerisinde daha çok liberal düşünceli ve Cemiyet ve Fırkaya sadık mebus grubuna verilen isimdir."

Dönem (1919-1920) mebusudur.

Sırrı Bey (Hüseyin Sırrı Bellioğlu); İstanbul'a giderek, öğrenimi için Mülkiye'ye girmiştir. 1897 yılında padişah aleyhtarı olduğu gerekçesiyle 11 ay tutuklu kalmıştır. Kastamonu Sandık Eminliği (1905), Belediye Başkâtipliği (1906) yapmıştır İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra, Zonguldak Kaymakamlığına tayin edilmiştir. 1908-1911 tarihleri arasında Mudurnu, Düzce ve Adapazarı kaymakamlıklarında bulunmuştur. Bu şekilde, Adapazarılılarla yakından temasa geçmiş ve ahali nezdinde tanınmıştır IV. dönem Meclisi Mebusan İzmit milletvekili olmuştur. Meclisin işgal güçleri baskısıyla kapatılmasıyla Ankara'ya geçerek TBMM 1. Dönem açılışına katılmış ve İzmit milletvekili olarak mecliste yer almıştır. 1931 seçimlerinde tekrar İzmit (Kocaeli) milletvekili olmuştur.⁸

Zabıt Ceridelerine Göre, İzmit Bağımsız sancağının vekilleri 180 defa söz almışlar, 5 takrir sunmuşlar, 2'de meclise teklif vermişlerdir.⁹

Seçim Bölgelerine Göre Tutanaklarda İstatistik

İZMİT No	Anabashlık	Adet
1	SÖZ ALANLAR	180
2	TAKRİRLER	5
3	TEKLİFLER	2

Mecliste söz alma, Takrir ve Teklif sunma açısından baktığımızda da aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır.

Seçim Bölgelerine Göre Tutanaklarda İstatistik

İZMİT NO	ANABAŞLIK	ÜYE	ADET
2	SÖZ ALANLAR	AHMET MÜFİT BEY	120
3	SÖZ ALANLAR	ALİ BEY	1
4	SÖZ ALANLAR	ANASTAS YORGAKİ EFENDİ	6
5	SÖZ ALANLAR	HAKKI BEY	1
6	SÖZ ALANLAR	İSMAİL CANBOLAT BEY	14
7	SÖZ ALANLAR	SIRRI BEY	5
8	SÖZ ALANLAR	ZİYA BEY	33
9	TAKRİRLER	AHMET MÜFİT BEY	3
10	TAKRİRLER	İSMAİL CANBOLAT BEY	1
11	TAKRİRLER	SEYYİT BEY	1
12	TEKLİFLER	AHMET MÜFİT BEY	2

II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan'ın da İzmit vekilleri içinde en faal olan mebusu Ahmet Müfid Bey, birçok konuda mecliste söz almıştır. Elbette bu bildiri kapsamında Meclisteki tüm tartışmaları ele alıp değerlendirmemiz söz konusu değildir. Meclis çalışmaları esnasında İzmit mebuslarının her birinin ele aldığı, tartıştığı konuları derinlemesine irdelemek bildiri kapsamını aşacaktır. Ancak bu konu bir kitap olarak düşünülüp ele alındığı takdirde geniş kapsamlı bir analiz yapılabilir. Bu çalışmada İzmit mebuslarının mecliste ele aldığı ancak önemli konuların ana başlıklarını vermekle yetinilecektir.

8 Enver Konukçu, "Adapazarı Kaymakamı Tahir (1919-1920)", Cilt:13, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Erişim: 09.03.2015.

9 TBMM, Meclisi-i Mebusan Zabıt Cerideleri.

- Meclis-i Mebusan'da Ahmet Müfid Bey'in ele aldığı konular;
- Kanunu-ı Esasi'nin tadiline dair takrir¹⁰
 - Yolsuzluk yapan ve fazla emekli maaşı alanlar hakkında¹¹
 - Çeşitli askeri konularda¹²
 - Meclisin mesai saatlerinin yeniden tanzimi hakkında¹³
 - Gayr-i Müslim tebaayı ilgilendiren bazı konularda¹⁴
 - Mülki memurların emekliliği ile ilgili olarak¹⁵
 - Telif kanunu hakkında¹⁶
 - Ticaret ve Nafia Nezareti ile ilgili konularda¹⁷
 - Maliye Nezareti Bütçesi münasebetiyle¹⁸
 - Bağdat Mebusunun dile getirdiği, Bağdat'ın bazı kazalarında idadi mektebi kurulmasına ilişkin¹⁹
 - Pirinç ziraatı kanun layihası münasebetiyle²⁰
 - 1326 Sadaret bütçesi münasebetiyle²¹
 - 1326 Maliye nezareti bütçesi ile ilgili olarak²²
 - 1326 Nafia ve Varidat bütçesi münasebetiyle²³
 - Askeriye de istihdam edilecek Cerrah ve Eczacılar hakkında
 - Zabitan teşkilat Kanunu münasebetiyle
 - Muhasebe-i Umumiye Kanun Layihası münasebetiyle²⁴
 - Posta, Telgraf ve Telefon Nezareti Bütçesi münasebetiyle²⁵
 - Pasaport kanun Layihasına hakkında²⁶
 - Sivas Mebusu Mustafa Ziya Efendi'nin Nizamname-i Dâhili'nin devamına ait maddelerin bir an evvel müzakeresi ile tatbikine dair takriri münasebetiyle²⁷
 - Teşvik-i Sanayi kanununa ilişkin olarak²⁸
 - İran'dan Avrupa'ya, Avrupa'dan İran'a transit olarak sevk edilen eşyaların gümrük işlemlerine dair kanun layihasına ilişkin olarak²⁹

10 MMZC, 1.Dönem, C.1, s.119-120

11 MMZC, 1.Dönem, C.1, s.777

12 MMZC, 1.Dönem, C.5, s.183; MMZC, 1.Dönem, C.5, s.70; MMZC, 1.Dönem, C.6, s.26

13 MMZC, 1.Dönem, C.5, s.303

14 MMZC, 1.Dönem, C.5, s.329

15 MMZC, 1.Dönem, C.6, s.420.422.425.427

16 MMZC, 1.Dönem, C.1, s.657

17 MMZC, 1.Dönem, C.6, s.347

18 MMZC, 1.Dönem, C.5, s.231

19 MMZC, 1.Dönem, C.3, s.44

20 MMZC, 1.Dönem, C.3, s.49

21 MMZC, 1.Dönem, C.5, s.405

22 MMZC, 1.Dönem, C.5, s.231

23 MMZC, 1.Dönem, C.5, s.347; MMZC, 1.Dönem, C.5, s.494

24 MMZC, 1.Dönem, C.5, s.629

25 MMZC, 1.Dönem, C.5, s.379-381

26 MMZC, 1.Dönem, C.2, s.506

27 MMZC, 1.Dönem, C.2, s.29

28 MMZC, 1.Dönem, C.4, s.231; MMZC, 1.Dönem, C.1, s.74,88

29 MMZC, 1.Dönem, C.7, s.266; MMZC, 1.Dönem, C.7, s.46; MMZC, 1.Dönem, C.7, s.151,198

-Ceza Kanunu hakkında

-1327 tarihli Jandarma Umum Kumandanlığı ve Nezaret Bütçelerine (Maarif, Maliye) ilişkin olarak³⁰

-İtalyanların Trablusgarp’da insaniyete, hukuk-u devlete, ahde ve hukuk-ı medeniyyeye, kavanin-i harbe aykırı hareketlerinden dolayı Uluslararası Sulh Cemiyetine gönderilecek protesto münasebetiyle

-Meclis müzakerelerinde çoğunluğun bulunması ve Hükümetin Mecliste bulunması lüzumu münasebetiyle³¹

-Kütahya mebusu Abdullah Azmi Bey ve arkadaşlarının Danca yangını münasebetiyle kabul edilen kanunun, Simav kasabası hakkında da tatbikine dair kanun layihası³²

-Dıraç Mebusu Esat Paşa’nın Padişah tarafından, Meclis-i Mebusa Riyasetine tahsis edilen Saraya ne sebeple teşrif buyrulmadığı ve bu saraya ait demirbaşlardan bir kısmının aşırıldığı hakkındaki şayiaya dair Makam-ı riyasetten sual tavriri münasebetiyle³³

-Musul Mebusluğuna seçilen Hacı Mehmet Paşa’nın izin talebi münasebetiyle³⁴

Mecliste görüşülüp tartışılan konular her zaman sükûnet içinde olmamaktadır. Vekillerin zaman zaman konularla, ilgili olarak uzun ve sert tartışmalara girdikleri görülmekle birlikte, Mecliste katiyen tartışma adabını aşan konuşmalar olmamıştır. Örneğin; Ahmet Müfit Bey, Mecliste “Bağdat Mebusu Es-Seyit Mustafa Nuri Efendi’nin Divaniye ve mülhakatı olan Semave ve Şamiye kazalarında birer iptidai ve Rüştîye ve Hille kasabasında bir idadi mektebinin tesis ve inşasına dair tavriri münasebetiyle” söz aldığı Meclisteki diğer vekillerle tartışmıştır.

“AHMET MÜFİT BEY (İzmit) — Efendim, Maarif Nezareti, bunun için yeni yeni projeler, programlar teklif ediyor. Geçen sene Meclisin vermiş olduğu kadro mucibince Mekâtibi iptidaiye ile Mekâtibi Rüştîyenin inşasını mahallerine terk yani her vilâyetin kendi verdiği bütçe mucibince tahsilâtını terfîk etti, verdi. Binaenaleyh Bağdat Vilâyeti, o kazalara isabet eden paradan mektepleri yaptıracaktı. Bundan dolayı Maarif Nezareti mektep yaptırmazın demek muvafık olamaz. Vermiş olduğumuz bir usul, bir karar var. Neden bunu değiştirdim? Geçen sene Heyetin kabul ettiği usul’ üzere İptidâî ve Rüştîye Mektepleri için mahallerine ait bütçe-da para ayırdık. Maarif Nezareti ve o paraları mahallerine yazdı. Her vilayete taksim etti. Her vilâyet, bütçesi dâhilinde mektep yapacaktı. Yapmamış ise Vali, Mutasarrıf, Kaymakam mesul olsun. Binaenaleyh bu tavriri nazarı itibara alınmamak lâzım gelir.

REFET EFENDİ (Müntefek) — Olabilir ki, Vilâyetçe başka bir yere verilmiştir.

AHMET MÜFİT BEY (İzmit) — Olabilir ki ile olmaz. Encümeni işgal etmeyin, başka işleri vardır.

SALİH PASA (Kerkük) — Encümene havalesine ne mani vardır? Şimdiye kadar ancak on, on üç Mektebi iptidai yapılmış.

AHMET MÜFİT BEY (İzmit) — Malumu âliniz, bütçede her vilâyet için para taksim olunmuş ve verilmiştir. Vilayet Mekâtibi İptidâiyyesine verilecek miktar muayyendir. Bundan fazla, sarfiyata müsaade eder misiniz ki diğer bir mektep yapılmasını arzu ediyorsunuz?

30 MMZC, 1.Dönem, C.4, s.308-309

31 MMZC, 1.Dönem, C.1, s.3344,344

32 MMZC, 1.Dönem, C.1, s.503-508

33 MMZC, 1.Dönem, C.2, s.419,428

34 MMZC, 1.Dönem, C.2, s.383

SALİH PAŞA (Kerkük) — O taksim, geçen sene Mecliste yapılmadı.³⁵ şeklinde tartışmalar uzamaktadır. Birçok tartışma ve farklı görüşler savunulurken belirli bir usul ve adap ölçüsünde devam ettiği görülmektedir.

Meclis-i Mebusan'da İsmail Canbolat Bey³⁶'in ele aldığı konular;

-Camiler ve diğer müessesatı vakfiyenin kişi uhdesindeki mahallerin istimlâki hakkında kanun layihası ile ilgili olarak³⁷

-Askeriye mensuplarının siyasiyat ile men'i iştigali hakkında Askeri Ceza Kanunnamesine zeyl kanun layihasına ilişkin olarak³⁸

-Meclis-i Mebusan İdare memurlarının istifası münasebetiyle³⁹

Meclis-i Mebusan'da Ziya Bey'in ele aldığı konular ise şunlardır;

-Mülkiye Mektebinin leyliye tahvili hakkında kanun layihası⁴⁰

-1330 senesi Bahriye Nezareti bütçesi, Emniyet-i Umumiye Bütçesi, Maarif Nezareti, Şura-yı Devlet Riyaseti bütçesine ilişkin olarak⁴¹

-Askeri Personeli ilgilendiren çeşitli konular (Askerlik mükellefiyetinin 50 yaşına kadar uzatılmasına dair kanun layihası münasebetiyle.)⁴²

-Liman haricinde seyreden Osmanlı seyrisefainine, kaptanlarının talepleri halinde tüfek, top ve barut verilmesine dair kanunu muvakkat sebebiyle⁴³

-Sivil etibba, eczacı ve dişçiler hakkında kanun layihası nedeniyle⁴⁴

-Seferberlik konuları ile alakalı konuşmaları⁴⁵

-İaşe kanun layihasına ilişkin olarak⁴⁶

-Eczacı ve dişçiler hakkında kanun layihası münasebetiyle⁴⁷

-Askerlik dışındaki insanların silah kullanımına kabiliyeti olanların celp ve istihdamına Harbiye Nezaretinin uhdesine verilmesi hakkında kanun layihası dolayısıyla⁴⁸

-Dersadette bir ihracat heyeti teşkiline dair kanun layihası münasebetiyle⁴⁹

1908 Meclis-i Mebusanında Sırrı Bey'in ele aldığı konular ise;

-Ereğli havzasında çalışacak amelenin askerlik hizmetlerine mahsuben istihdamları hakkındaki kararname⁵⁰

-Ertuğrul Mebusu Ahmet bey'in mebusluğunun kabul edilip edilmemesi hakkında⁵¹

35 MMZC, 1.Dönem, C.3, İ.52 s.44 (25 Şubat 1325)

36 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerinde, soyadı "Canbolat" olarak geçmesine rağmen, TBMM yayınlarından çıkmış olan Türk Parlamento Tarihi isimli kitapta "Canbulat" olarak geçmektedir. Türk Parlamento Tarihi, I. Ve II. Meşrutiyet, II. cilt, s.53

37 MMZC, 2.Dönem, C.1, s.228

38 MMZC, 2.Dönem, C.1, s.569-570,588

39 MMZC, 2.Dönem, C.1, s.428

40 MMZC, 2.Dönem, C.1, s.383

41 MMZC,3.Dönem, C.2, s.189; MMZC,3.Dönem, C.2, s.211; MMZC,3.Dönem, C.2, s.261,274; MMZC, 3.Dönem, C.2, s.29,92

42 MMZC, 3.Dönem, C.2, s.19,389

43 MMZC, 3.Dönem, C.1, s.156

44 MMZC, 3.Dönem, C.1, s.384

45 MMZC, 3.Dönem, C.5, s.88; MMZC, 3.Dönem, C.1, s.133; MMZC, 3.Dönem, C.1, s.56

46 MMZC, 3.Dönem, C.3, s.52.149.154

47 MMZC, 3.Dönem, C.1, s.384

48 MMZC, 3.Dönem, C.2, s.347

49 MMZC, 3.Dönem, C.3, s.156

50 MMZC, 4.Dönem, C.1, s.488

51 MMZC, 4.Dönem, C.1, s.27

-İstanbul'un saltanat makamı olarak kalması lüzumuna dair Beyrut ulemasının teklifleri münasebetiyle⁵²

Ali Bey,1336 senesi Evkaf Nezaretinin Mart ve Nisan aylarına mahsus muvakkat bütçesi münasebetiyle⁵³

Hakkı Bey, Tehcir ve taktik mesaili için Divan_1 Harp teşkilin Kanun-ı Esasi'ye muhalif olduğuna dair İzmit Mebusu Sırrı Bey'in ve Adliye ve Harbiye Nazırlarından sual takririne ilişkin olarak⁵⁴ söz almıştır.

Sonuç olarak çalışmamızda İzmit Mebusları ele alındı. Bildiriye konu olan İzmit mebuslarının 1908-1920 yılları arasında aşağıdaki isimler saptandı:

- 1-Ahmet Müfit Bey (120 Konuda söz alma, 5 Önerge)
- 2-Ziya Bey (33 Konuda söz alma)
- 3-İsmail Canbolat Bey (14 Konuda söz alma, 1 Önerge)
- 4-Anastas Yorgaki Efendi (6 Konuda söz alma)
- 5-Sırrı Bey (5 Konuda söz alma)
- 6-Hakkı Bey (1 Konuda söz alma)
- 7- Seyyit Bey (1 Konuda söz alma)
- 8-Ziya Bey(1 Konuda söz alma)
- 9-Rüştü Bey (Söz alması yok)

İzmit Bağımsız Sancağının toplam mebus sayısının 9 olduğu görülmektedir. Meclis-i Mebusan Ceridelerindeki kayıtlardan anlaşıldığına göre, İzmit Sancağı mebusları arasında Ahmet Müfit Bey, meclisin en faal üyesi olduğu tespit edilmiştir. 17 Kasım 1908'de Meclise giren Müfit Bey'in gerek verdiği önergelerde gerekse sair konuşmalarında konulara son derece hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Aslında İzmit mebuslarından Ziya Bey ve İsmail Canbolat Bey içinde aynı durum geçerlidir. Bu sözü edilen üç mebus mecliste yapılan tartışmalarda hangi konu olursa olsun genellikle konuşmalarıyla Meclisi kendi kanaatleri doğrultusunda yönlendirdiklerini ve ikna edebildiklerini söyleyebiliriz. Ahmet Müfit Bey, Ziya Bey ve İsmail Canbolat Bey'in Meclis gündemlerinde üzerinde en çok konuştuıkları, fikir beyan ettikleri konular genellikle Bütçe ile ilgili meseleler olmuştur. Tabi bunun yanında çeşitli bakanlıkları ilgilendiren konular, Vilayet idaresi, sosyal, toplumsal meseleler, yerel bazı konular üzerinde durmuşlardır.

Ahmet Müfit Bey ilgili olarak şu tespit sanırım yanlış olmayacaktır. İzmit mebusu olarak Meclisteki en tartışmalı ve yoğun konuşmaları yapan kişi olmuştur. Fazla etkin olmayan mebuslar olarak da Anastas Yorgaki Efendi ve Sırrı Bey sıralanabilir. Hakkı Bey, Seyyit Bey, Ziya Bey ise yalnızca bir konuda söz almıştır. Rüştü Bey'in ise Ceridelere yansımış bir konuşması saptanmamıştır. İlginç olarak İzmit mebuslarının hiçbirisi seçildikleri seçim bölgelerinin sorunlarını gündeme getiren konuları ele almadıkları görülmektedir. Elbette bunun seçim bölgelerinde hiçbir sorun olmadığından değil, bu dönemde ülkenin genel sorunlarının çok yoğun olması ve mebusların ülke genelini ilgilendiren problemleri çözmek üzere odaklanmalarından kaynaklanmaktadır.

52 MMZC, 4.Dönem, C.1, s.299

53 MMZC, 4.Dönem, C.1, s.416

54 MMZC, 4.Dönem, C.1, s. 99

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

TBMM, Meclisi-i Mebusan Zabıt Cerideleri:

- MMZC, 1.Dönem, C.1, s.119-120
MMZC, 1.Dönem, C.1, s.777
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.183
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.70
MMZC, 1.Dönem, C.6, s.26
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.303
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.329
MMZC, 1.Dönem, C.6, s.420.422.425.427
MMZC, 1.Dönem, C.1, s.657
MMZC, 1.Dönem, C.6, s.347
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.231
MMZC, 1.Dönem, C.3, s.44
MMZC, 1.Dönem, C.3, s.49
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.405
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.231
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.347
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.494
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.629
MMZC, 1.Dönem, C.5, s.379-381
MMZC, 1.Dönem, C.2, s.506
MMZC, 1.Dönem, C.2, s.29
MMZC, 1.Dönem, C.4, s.231
MMZC, 1.Dönem, C.1, s.74,88
MMZC, 1.Dönem, C.7, s.266
MMZC, 1.Dönem, C.7, s.46
MMZC, 1.Dönem, C.7, s.151,198
MMZC, 1.Dönem, C.4, s.308-309
MMZC, 1.Dönem, C.1, s.3344,344
MMZC, 1.Dönem, C.1, s.503-508
MMZC, 1.Dönem, C.2, s.419,428
MMZC, 1.Dönem, C.2, s.383
MMZC, 1.Dönem, C.3, İ.52 s.44
MMZC, 2.Dönem, C.1, s.228
MMZC, 2.Dönem, C.1, s.569-570,588
MMZC, 2.Dönem, C.1, s.428
MMZC, 2.Dönem, C.1, s.383
MMZC,3.Dönem, C.2, s.189
MMZC,3.Dönem, C.2, s.211
MMZC,3.Dönem, C.2, s.261,274

MMZC, 3.Dönem, C.2, s.29,92
MMZC, 3.Dönem, C.2, s.19,389
MMZC, 3.Dönem, C.1, s.156
MMZC, 3.Dönem, C.1, s.384
MMZC, 3.Dönem, C.5, s.88
MMZC, 3.Dönem, C.1, s.133
MMZC, 3.Dönem, C.1, s.56
MMZC, 3.Dönem, C.3, s.52.149.154
MMZC, 3.Dönem, C.1, s.384
MMZC, 3.Dönem, C.2, s.347
MMZC, 3.Dönem, C.3, s.156
MMZC, 4.Dönem, C.1, s.488
MMZC, 4.Dönem, C.1, s.27
MMZC, 4.Dönem, C.1, s.299
MMZC, 4.Dönem, C.1, s.416
MMZC, 4.Dönem, C.1, s.99

Basılı Eserler

Enver Konukçu, “Adapazarı Kaymakamı Tahir (1919-1920)”, Cilt:13, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*.

Kenan Ongun, “1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Mebusların Meclisteki Temsili”, *Rumeli Platformu*, Mart 2010.

Türk Parlamento Tarihi, I. Ve II. Meşrutiyet, II. cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No:15, Prof. Dr. İhsan Güneş, Türk Parlamento tarihi Araştırma Grubu, Ankara 1996.